LEGALA HANDLINGAR

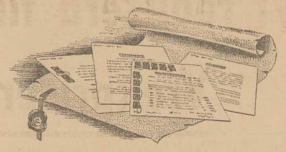

STOCKHOLMS ENSKILDA BANK
AKTIEBOLAG
NOTARIATAVDELNINGEN

D·N
25/6 1946.

Monarken som lockfågel

Den svenske monarkens roll under krigsåren har på vissa håll omättligt förstorats, kungen har t. o. m. framställts som inspiratör av och garant för regeringens politik. Även i andra länder har kungamakten på grund av med världskriget förknippade förhållanden trätt i förgrunden långt mer än tidigare. Problemet monarki och demokrati har fått ny aktualitet.

Striden för folkstyrelse har till stor del varit en strid mot den personliga kungamakten. Från demokratisk synpunkt har intet tett sig orimligare än att politisk maktställning skulle gå i arv. Försöken att rationellt försvara en verksam monarki här till de mest misslyckade i de politiska ideologiernas av mystik och galenskap fyllda historia. Erfarenheten visade alltför klart att tala m[illegible]ker kunde springa fram ur de så[illegible] och stoltaste ätter och att de mest begränsade person- och dynastintresen, för att icke tala om nyckfer och vanföreställningar, kunde vara bestämmande för det kungliga handlandet. Och erfarenheten bekräftades småningom av arvsforskningen, som smulade sönder äldre naiva teorier om de goda anlagens koncentration hos vissa släkter och samhällsgrupper.

Med parlamentarismen ansåg man sig ha funnit en möjlighet att förena monarki och demokrati. Kungens befogenheter överflyttades i realiteten på den ur folket och representationen utgående regeringen. Monarkens praktiska uppgift — till skillnad från funktionen att tjänstgöra som ett slags nationellt emblem på högtidsdagar — blev att registrera regeringsskiften. Detta antogs i regel vara en lätt uppgift, eftersom utgångspunkten för parlamentarismens teori var ett politiskt system med klart växlande majoriteter och minoriteter. Även en person utsedd av arvets slump måste vara kapabel att anförtro regeringsuppdraget åt folk- och parlamentsmajoritetens ledare.

I realiteten blev parlamentarismen icke så okomplicerad, monarkens roll icke så enkel och obetydlig som man tänkt sig. Drottning Victoria av England, som ofta tagits till förebild i debatten, var ej någon docka, som mekanisk lämnade spiran åt majoritetsmän ledare, utan en maktmedveten och temperamentsfull kvinna, som många gånger förmådde statsmännen att ge efter för det kungliga godtycket. I andra fall kunde monarkin rent av, likt den trojanska trähästen, bli de förmenta segrarnas undergång: den fascistiska diktaturen i Italien, Prinz de Riveras diktatur i Spanien uppkrupades utan svårighet tack vare det kungliga biståndet. Även då den parlamentariska demokratin bevarades orubbad visade sig det monarkiska inslaget vara en faktor av betydelse, icke blott en dekoration.

En erinran om dessa förhållanden får man i den nyss publicerade, både i fråga om redogörelse och analys utmärkta avhandlingen om belgisk parlamentarism 1918—1940 av fil. dr Carl-Henrik Höjer. Arbetet behandlar allsidigt Belgiens politiska utveckling, men tekniken av kungmaktsen hör till de mest intressanta partierna. Det är glädjande att avhandlingen utgivits på franska och skjunda blir ett av de få i utlandet tillgängliga exempien på den svenska statsvetenskapens aktivitet.

Dr Höjer klarlägger att den belgiske kungen på skilda sätt och ofta med påtaglig effekt ingrinit i den politiska utvecklingen. Han har standsm haft en viss frihet vid valet av regeringsbildare och han har påverkat regeringens sammansättning genom allmänna direktiv och särskilda önskemål. Gång efter annan har han genom bestämda inskridanden förmått demissionerande ministärer att stå kvar. Under åren närmast före det andra världskriget gjorde kung Leopold programmatiskt gällande att han ägde självständig befogenhet vid valet av ministrar och att dessa icke vore bundna av partiernas och de parlamentariska fraktionernas uttalanden. De formuleringar som i dessa och andra fall användes var visserligen något vaga, men de visade tydligt att kungen — utan att ta avstånd från parlamentarismen — vägrade att låta regeringsbildningen bli helt beroende av överenskommelser mellan de politiska organisationerna. Vid några tillfällen har monarken framträtt som talesman för en politisk nyorientering, så framför allt då han i oktober 1936 krävde en neutral och obunden utrikespolitik och samtidigt hävdade behovet av ett förstärkt försvar. Särskilt anmärkningsvärt är att i flera dylika fall monarken i själva verket varit ett språkrör för ministären, som på detta sätt profiterat av hans auktoritet; regeringen har förskaffat sig "ett slags moralisk kontrasignation" från kungens sida.

Åtskilliga kungliga aktioner av liknande art har, efter parlamentarismens genombrott, förekommit i Sverige. Främst har kungen ingripit eller hans auktoritet utnyttjats under krigsåren. Monarken har, åtminstone i ett fall, i handbrev till en främmande statschef givit försäkringar om Sveriges utrikespolitik. Han har personligen deklarerat sin anslutning till en bestämd politisk linje, så i första rummet i det bekanta uttalandet till statsrådsprotokollet den 19 februari 1940, som gick ut på att stödja regeringens hårt angripna uppträdande under det rysk-finska vinterkriget. En motsvarande åtgärd övervägdes, såsom licentiat Gerdner meddelar i en nyss publicerad biografi över Nils Edén (Svenskt biografiskt lexikon), redan under författningskrisen på hösten 1918, det var fråga om att kungen för att öva påtryckning på högern skulle offentligt tillkännage sin solidaritet med regeringen. På sin åttiförsmårdag avgav Gustaf V en egendomlig programförklaring rörande kungens politiska ställning. En konstitutionell konung borde "under vanliga normala förhållanden icke uppträda såsom ledare i den ena eller den andra riktningen annat än i undantagsfall"; under världskriten hade emellertid monarken ansett det vara sin plikt "att genom ett personligt ingripande vid flera tillfällen söka hjälpa landet ur stundens svårigheter". Denna deklaration, med sitt hävdande av ett slags extraordinär monarkisk kompetens i speciella lägen, hade med all säkerhet utformats av kungen eller honom närstående utan regeringens hjälp, redan de otympliga formuleringarna tyder härpå.

Anspråk av sist berörda art måste naturligtvis utan tvekan och reservation tillbakavisas; att de över huvud framställts kan förklaras blott genom att kungen själv omättligt överskattat sina politiska insatser under krigsåren. Men hela det fingrande på parlamentarismens principer och kungliga deklarationer, instämmanden och ingripanden utgör bör avföras ur politiken. De regeringar som i kritiska lägen söker skydd bakom monarkens uppsummar därigenom en mystik vars tomhet de själva måste ha genomskådat. De bidrar till en fördumming som i mättlighet mellan de skadliga och i större kvantiteter ödesdiger för folkstyrelsen.

Förutsättningen för att de frivilliga eller av regeringen framkallade kungliga aktionerna har någon effekt är att monarken på grund av själva sin ställning åtnjuter en viss auktoritet. Delvis beror detta utan tvivel på kvardröjande irrationella föreställningar om en speciell kunglig förmåga; då en rad tidningar efter den svenske kungens uttalande i februari 1940 förklarade att "kungsord är kungsord" appellerade denna ördlek till dunkla känslor hos politiskt omdömeslösa. Förhållandet sammanhänger också med den oerhörda publicitet av vilken den kungliga familjen, oberoende av varje prestation, är omgiven; man erinrar sig de försök som i Amerika icke alldeles utan framgång gjorts med att låta boxare och filmstjärnor uppträda som politiska agitatorer. Sannolikt är den kungliga auktoriteten förankrad främst inom två helt skilda grupper: dels en del ämbetsmän och officerare med en traditionsmässig och orefflekterad handenhet vid monarkin, dels en ur alla samhällsklasser rekryterad grupp av personer med outvecklat intellekt, ringa kunskap och sinne för billig romantik — det är dessa tomma och dumma ansikten som garnerar gatorna vid parader och fyller kyrkorna vid fina begravningar. Men den demokratiske politikerns sak är att söka upplysa dessa massor, icke att kvarhålla dem i mörkret för att kunna leda dem med monarken som lockfågel.

Naturskyddsföreningens och Vetenskapsakademins

påminneleer om det svenska naturskyddets efterblivenhet framför allt i organisatoriskt hänseende ter sig fullt berättigade. Det är verkligen en brännande angelägenhet det gäller. En av nationens stora kulturfrågor. Tillfället borde snart vara inne att slå ett ordentligt slag för naturskydd och naturrätt, i förening. De avgörande åtgärderna —, lagstiftningen, upplyggandet av den centrala organisationen, planeringen av reservat av olika typer — måste emellertid förberedas genom en energisk bearbetning och kompletterng av det utredningsmaterial som redan föreligger.

Naturskyddsarbetets framgång är på väsentliga punkter beroende av planmässighet. Det blir lätt något famlande och misslagsfullt över verksamheten när den ordnande handen saknas. I Vetenskapsakademins senaste framställning illustreras detta på ett förträffligt sätt. De som här är intresserade — inte av egoistiska, utan rent ideella skäl — har rätt att begära uppmärksamhet för sina grundläggande önskemål. Bygderepresentanter i riksdagen har säkert i många fall personlig kontakt med naturskyddsföreningen. De måste förstå hur viktigt det är att dess främsta organisationsfråga åntligen förs i hamn. Därvidlag har vi det sämre ställt än åtskilliga kulturstater. Naturskyddsföreningens sekreterare hänvisar till Finland och dess naturskyddsinspektör, som lär ha uträttat mycket gott. I sin sista artikel i Dagens Nyheter pekade framlidne Rutger Sernander på den finska lösningen som föredömlig. Han hade tidigare utformat ett eget förslag. Att den ritningen inte lockat till direkt utförande förrås utan svårighet. Den hade sina skavanker; var för tung i överbyggnaden. Men man hade väntat att den skulle hilda inledningen till en intensiv slutbehandling av problemet. I stället har den blivit ett slags förhämmig. Andå finns här i landet mera att uträtta, mera att rädda undan förstörelsen, mera att göra tillgängligt för de breda lagren än på andra håll.

PRESSGRANNAR

Mot nationell och nordisk bolationism varnade utbildningsminister Lange i ett tal i tisdags till i Oslo församlade nordiska ungdomsledare. Arbeiderbladet (s) kommenterar:

Vi er for vår del så oppstatt med våre egne anliggender at vi så lett glemmer det som ekjer rundt omkring oss, og som også er avgjørende for oss og vår framtid. Vi er ulseelig knyttet til den verden som omgir oss, og som på grunn av utvaklingen blir stadig mindre. Det internasjonale fellesskap ber derfor få en stadig bredere plass i våre overlegninger og i våre beslutninger.

Denne internasjonalisme har som sin forutsetning selvstendige nasjoner som forstår samarbeidets betydning og nødvendighet. Det er således ingen motsetning mellom en fast nasjonal holdning og en positiv innstilling overfor de internasjonale problemer. Under krigen og okkupasjonen var de patriotiske kreftee klar over samhørigheten med våre allierte. De nasjonale og internasjonale interesser smeltet sammen i en høyere enhet, fordi oppgaven falt så helt sammen. I dette forhold er det i realiteten ikke skjedd noen endring. Det er ikke påkrevd å stå sammen i dag som under krigen.

Det nordiske samarbeid får sin naturlige plass på en rekke praktiske områder. Grannskap, språk, tynne, felles sociale, økonomiske og kulturelle interesser binder oss sammen. Den personlige kontakt, særlig mellom de ståndinavistke folk, har på mange måter bidratt til å styrke båndene og fremme samarbeidet, som må bygges videre ut. Men vi må ikke nøye oss med det og tro at det kan erstatte det internasjonale eller mellomfolkelige samarbeid. For da kan vi komme ut på isolasjonismens hengemyr, alle så vi måtte forfryse.

En alvorlig fare truer imidlertid det samarbeid som skal trygge oss freden og samforståelsen mellom folkene, sluttar den citerade tidningen:

Det er om Europa skulle bli delt i to store blokker, en vestblokk og en østblokk. Lange advarte mot disse spekulasjoner. Fr. advarsel det er grunn til å streke under på det kraftigste. Om det trosa alt skulle bli en slik kløving, må Norge og Norden holde seg utenfor begge blokker. Vi må i dette tilfelle insta en formålstende og nøytral holdning. De nordiske land må, som utenriksministeren sa, se det som en oppgave å bygge bru mellom øst og vest.

Att leva som lamm eller som lejon, det är ett problem som ofta diskuteras i Finland — lejonungarna har där varit talrika —, och en skribent i Vår Tid, svenska folkpartiets organ, upplyser om att Sverige brukar anföras som exempel i den andra genren, den fredligt bråkande. Vi tar det med jämnmod. Alla finnar tycker inte heller numera att det är så dumt att hålla på fredens ideal, vilket i sin mån bevisas av följande reflexioner:

Världen är på Sverige för att utröna, om det faktiskt är bättre att leva länge som lamm än en dag som ett lejon. Just nu, när de f. d. lejonen stryker svultna omkring bland sina ruiner, förefaller svaret mycket enkelt, nu längtar alla till trygghet och välstånd. Men vi kommer inte ifrån, att det i Mässolinis och de andra beroernas lärer fanns något, som verkligen tilltalade människonaturen . . . Själv har jag hört flera finländare, som återkommit från Sverige, efter de första entusiastiska utgjutelserna, litet skamset erkänna, att svenskarnas goda nerver och välordnade tillvaro gjort dem obestämt nervösa. En ung man berättade om sin egen båtnad över, att ett stort sportintresse-möte med svenska fingan på ett par hundra flaggstänger ingalunda gjort honom avundsam, utan tvärtom fått honom att längta hem till den i detta nu alltigen kaotiska finländska vardagen.

En finländsk korrespondent, som underkiget vistades i Stockholm och som själv var känd för att vara teoretiker, lutz åt lejonen, fann det verkligen en gång längtigt att avvälsta en redogörelse för folkhemmets sociala välfärdsinrättningar med att intervjua en arbetare, som klagade över att det var slut med rationingen. Intervjuaren måste dock ha varit en lässare av Den Svenske, alltså en sällsynt figur, ty själva har vi inte lyckats hitta någon, som på allvar ansett att det är trångt att ha det bra.

Det har varit obeskrivligt uppmuntrande att i Sverige träffa människor som frenetiskt hållor på fredens värden genteneot krigets, som har Karl XII långt bakom sig och är oemottagliga för heroiska baciller, berättar korrespondenten:

Jag kan också försäkra den som går så långt, att han begär en dosis olycka och själsrörelse i tillvaron, att inte heller han behöver vara rädd för folkhemmet. Också utan krig och hungersnöd skapar livet tragedier genom slitningar mellan människor, ärftlig belastning, trafikolyckor och svåra ambitioner, alldeles tillräckligt mycket bedrövelighet för att konstnärer och socialförbättrare skulll ha material för en obestämd framtid.

Mänsklig oförmåga och det irrationella i människonaturen kommer alltså att lämna en marginal för osäkerhet, som hindrar tellev rädsdary oss från att hamna i den stillastående trygghetens . . . Nej, vi skall inte av våra irriterade efterkrigsnerver låta locka oss att tro, att det ändå låg något i lejonets rytande . . . Vi skall titta på Sverige och säga oss: se, det räcker att vi är olika sinnesmellan för att ge vardagen färg, det är möjligt att njuta av livet utan att där och då känna dödsskräck!

Det vet nog finnarna mycket bra, men de måste på något sätt trösta sig över minstag och olyckor. De kommer inte att upphöra att gnata över den svenska idyllen — i varje fall inte den nu levande generationen.

Den 24 mars 1943 satte vi i gång; det var en stor dag för oss. Det 40 meter höga borrtornet har vi just fått klart. Hoppas att borrningen blir en fullträff . . . geologerna har gjort sina undersökningar och anser att vi ska räka på olja på mellan 2 100 och 2 700 meter.

Nu borrar vi på ett djup av ungefär 2200 meter. De sista månaderna har varit fulla av besvärligheter och besvikelser. Naturen kan lura geologerna. I den här oljebranschen tredde vi, att vi skulle påträffa de oljeförande berglagren för länge sedan. Helt ovänlat har vi i stället stött på den ena förkastningen efter den andra. Till råga på allt detta fastnade borret på 3202 meters djup, det tog elva dagar att klara av.

Vi har tappat borret 1 hålet. Nåja, det kunde varit värre, vi fick tag i det och klarade av skadan på tre timmar. Vi drog alla en suck av lättnad — sådana här olyckshändelser kan ibland försena oss flera dagar.

Och så var det krångel igen på 3206 meters djup och det tog oss tolv dar. Men än så har vi borpat kvar . . . en fullträff är tillräcklig ersättning för allt arbete och den dryga kostnaden.

På 230 meters djup blev det trassel med förseksttonerna, som omsluter själva borret, och det slets av. Vi hade tur igen och kunde sätta i gång efter 2 timmar. Berggrunden är så hård, att vi gör slut på maasor av borr. Det är inget lätt jobb precis att plocka upp några hundra meter rörsektioner bara för att byta ut ett slött borr och så sänka ner allithop igen.

En verklig Tyko Brahe-dag för oss alla. Efter att ha borrat osvbrutet i 13 månader blev resultatet — saltvatten! Trots allt är ett "vattenhål" för oljeborraren ett torrt hål. Vi fick helt enkelt cementera igen borrhålet, som nu var 3350 meter djupt. Vi övergav det — en över 3 km. djup grav, där alla våra förhoppningar vilade.

Ovanstående är ett utdrag ur en dagbok förd vid ett borrningsföretag i Canada. Men trots addessa misslyckade borrningar, som kostar ovhörda summor och tar mycket lång tid, fortsätter oljeborgen oförtrutet sin jakt efter den eersättliga råvaran.

Detta är den fjärde annonsen i vår serie "Intressanta fakta om olja".

C11

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.